

Stevo Akkerman en Christoph Schmidt

Kop op, Europa

Hoe kijkt de rest van de wereld naar ons?

Boom

© Stevo Akkerman en Christoph Schmidt

© Boom uitgevers Amsterdam, 2018

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Vormgeving omslag: Bart van den Tooren

Binnenwerk: Steven Boland

ISBN 978 90 2442 426 9

NUR 680

Inhoud

Inleiding: Als dit jullie Europa is, mogen jullie het houden	7
1 Europa moet volwassen worden Kishore Mahbubani, Singapore	17
2 De neergang van Europa bestaat niet Parag Khanna, Singapore	23
3 Poetin heeft het echt geprobeerd Nina Chroesjtsjov, Berlijn	29
4 Russen voelen zich de échte Europeanen Sergej Karaganov, Moskou	35
5 Europa als militaire macht? Ik heb mijn twijfels Ivo Daalder, Chicago	43
6 Europa is: fascisme, nazisme, humanisme, liberalisme Zeev Sternhell, Jeruzalem	51
7 Het probleem van de Europese blik Orwa Nyrabia, Amsterdam	57
8 Europa was alles, bijna goddelijk Orhan Pamuk, Büyükdada	63
9 Europa is blijven steken in plan B Turkuler Isiksel, New York	69

10 Europa wordt te atheïstisch	77
Leila Aboulela, Aberdeen	
11 Straks willen Afrikanen niet eens meer naar Europa	85
Amy Jadesimi, Londen	
12 Snijd in onderwijs en je krijgt brexit	93
Juan Gabriel Vásquez, Ferrières (Belgische Ardennen)	
13 De islam is deel van het Europese cultuurgoed	101
Ramin Jahanbegloo, New Delhi	
14 In het Oosten is al heel wat Westen te vinden	109
Zhou Hong, Peking	
15 Ik houd niet van de huidige Koude-Oorlogsretoriek	117
Jean-Claude Juncker, Brussel	
Nabeschuwing: Wie geeft de EU haar derde leven?	129
Dankwoord	141

INLEIDING

Als dit jullie Europa is, mogen jullie het houden

Mocht er ooit een politieke thriller komen – boek, toneelstuk, speelfilm of Netflix-serie – over de waargebeurde, diepe politieke crisis waarin de Europese Unie in het tweede decennium van de eenentwintigste eeuw belandde, dan zou de (scenario)schrijver genoeg kunnen hebben aan het bestuderen van één enkele Brusselse gebeurtenis: de Europese top van 25 en 26 juni 2015.

Zo'n beetje alle ellende die de EU in die jaren plaagde, kwam daar bijeen: Griekenland stond aan de rand van de euro-afgrond, de migratiecrisis tekende zich af, de brexit diende zich aan. Alles in één vergadering – eenheid van tijd, plaats en handeling. Eurocommissaris Frans Timmermans zou de gelijktijdigheid van crises later dat jaar een 'perfecte storm' noemen.

'Als dit jullie Europa is, mogen jullie het houden', schijnt de toenmalige Italiaanse premier Matteo Renzi in de nacht van 25 op 26 juni te hebben uitgeroepen tijdens een lange, emotionele discussie met de andere zevenentwintig regeringsleiders over de migratiecrisis. Schijnt, want notulen van de besloten vergadering zijn er niet en we moeten maar geloven wat er in de wandelgangen van die top rondzong. De Belgische premier Charles Michel zou later spreken van een 'bedroevend spektakel'.

Op 19 april van dat jaar vindt de grootste ramp tot dan toe plaats met bootvluchtelingen in de Middellandse Zee, niet ver buiten de Libische kust, met naar schatting zevenhonderd verdrinkingsdoden. Vier dagen later komen de regeringsleiders in spoedzitting bijeen in Brussel. Hun gevoel van machteloosheid zou nog bijna een jaar voortduren, tot de EU-Turkije-deal van maart 2016.

Hoewel wij tegenwoordig het begrip ‘migratiecrisis’ eerder associëren met de periode tussen augustus 2015 en maart 2016 en de bijbehorende, platgelopen Balkan-route vanuit Turkije via Griekenland richting Duitsland, is de situatie in het voorjaar van 2015 al kritiek, al merkt de gemiddelde Noord-Europeaan daar op dat moment nog weinig van. De Middellandse Zee is bootramp na bootramp een massagraf aan het worden.

Tijdens die juni-top ligt een voorstel op tafel om vooral Italië de helpende hand te reiken, want die ‘frontlijnstaat’ kan de massale toestroom van zogeheten irreguliere migranten vanuit Noord-Afrika niet aan. Het idee van de Europese Commissie is om het bescheiden aantal van 40.000 asielzoekers vanuit Italië en Griekenland over te hevelen naar de andere EU-lidstaten, volgens een evenredige verdeelsleutel: het inmiddels beruchte quotasyteem. Het gaat niet eens zozeer om het aantal, maar om het clubgevoel, een gebaar van solidariteit. Waar is die hele EU anders voor opgericht?

De meeste landen willen eraan meedoen, maar de vereiste unanimiteit komt er niet: een paar landen aan de oostkant van de EU willen wel een vrijwillige bijdrage leveren, maar wijzen een verplicht quotasyteem resoluut af. Dat is het moment van Renzi’s uitbarsting. ‘Als dit jullie Europa is, mogen jullie het houden. Als er geen solidariteit is, verspil onze tijd dan niet.’ Nogmaals, ze zijn allemaal apocrief, deze citaten, en ze doen in allerlei varianten de ronde.

Eveneens onbevestigd is het verhaal dat voorzitter Donald Tusk van de Europese Raad de verhitte discussie onderbreekt om er een ander agendapunt tussendoor te fietsen, bij wijze van

luchtig intermezzo. Daarin presenteert de Britse premier David Cameron voor het eerst formeel zijn voornemen om een referendum te organiseren over het EU-lidmaatschap van het Verenigd Koninkrijk.

Omdat die hele brexit-kwestie dan nog ver van ieders bed ligt, ervaren de regeringsleiders Camerons praatje inderdaad als een welkome adempauze. Die brexit zou er toch nooit komen, is in juni 2015 nog de gedachte.

Vervolgens wordt de migratieruzie hervat. Urenlang blijven de regeringsleiders in die zomernacht bakkeleien over een paar woordjes in de slotverklaring over de herverdeling van asielzoekers, vooral over de vraag of het woord 'vrijwillig' in de tekst moet staan. De meeste landen houden dat tegen. Zo eindigt deze gênante, verlamme top zonder akkoord, maar met de gangbare Brusselse gewoonte om de oplossing van een onoplosbaar conflict vooruit te schuiven, naar een EU-ministersvergadering van een maand later.

En dan hebben we Griekenland nog. Athene is sinds begin dat jaar onder de nieuwe, radicaal linkse Syriza-regering gaan rebelleren tegen het hardvochtige regime van de geldschieters die het land sinds 2010 zowel financieel op de been hadden gehouden als in een dwangbuis hadden geperst, een keurslijf van snoeiharde bezuinigingen en hervormingen waartegen geen weerwoord mogelijk is.

Op zaterdag 27 juni, dus daags na de hierboven beschreven top, komt het in hetzelfde gebouw, tijdens de zoveelste ingelaste crisisvergadering van de eurogroep (de ministers van financiën van de eurozone), tot een breuk tussen Griekenland en de andere achttien eurolanden. De chaos is compleet, de Griekse banken zullen drie weken lang dicht blijven. Weinigen geven op dat moment een stui-ver voor het behoud van Griekenland voor de eurozone.

Wat een slagveld!

Alle Europese integratie-idealën, lang geleden vervat in dat verdragsbegrip van een 'steeds hechter verbond' van samenwerkingsgezinde landen, liggen binnen een paar dagen compleet aan

gruzelementen in die vergaderbunker bij het Brusselse Schumanplein. Tussen Renzi's woede-uitbarsting en het ijskoude wegwandelen van de Griekse minister Varoufakis uit het euro-groepoverleg ligt krap zesendertig uur.

En wat zijn wij Europeanen naar binnen gekeerd! Het is alsof we onszelf collectief aan een psychoanalyse onderwerpen. In alle krantenartikelen en tv-journaals van die tijd geven we onszelf er stevig van langs: hoe verdeeld we zijn, hoe slecht voorbereid op dit soort toestanden, hoe weinig solidariteit de leden van de EU-club kennelijk voor elkaar kunnen opbrengen.

Een steeds hechter verbond? Het is ieder voor zich, in 2015. Niemand lijkt er rouwig om dat Griekenland de muntunie zou moeten verlaten. Heeft Italië een migratieprobleem? Veel succes ermee, wij hebben andere problemen, zeggen sommige clubleden.

Intussen overweegt het Verenigd Koninkrijk, een van de grootste en best betalende leden, het clublidmaatschap op te zeggen als het starre reglement niet naar zijn zin zou worden aangepast. ('Brussel is te groot en te bazig geworden', zoals Cameron al in 2014 zei.)

Het jaar 2015 mag dan veelbewogen zijn geweest, 2016 brengt evenmin verlichting. 'Het jaar van het (Britse) volk', kopt *Troum* op 2 januari boven een voorbeschouwing. 'Nu al staat vast dat een eventueel brexit-besluit de grootste tegenslag zal zijn die het Europese integratieproject ooit heeft meegemaakt', staat er onheilspellend.

En dat wordt het, op 23 juni 2016.

Een nieuw hoogtepunt in de serie electorale aardverschuivingen vindt ruim vier maanden later buiten de EU plaats, maar wel bij een van de (tot dan toe) belangrijkste bondgenoten. De Amerikaanse presidentsverkiezingen worden een prooi voor Donald Trump, de zakenman die zijn land weer 'groot' wil maken door, zo lijkt het, andere landen inclusief de EU kleiner te maken, die de brexit toejuicht en ijskoud naar Brussel belt met de vraag welk land de EU als tweede de rug zal gaan toekeren.

In januari 2017 komen anti-EU-politici als Geert Wilders (PVV), Marine Le Pen (Front National), Frauke Petry (Alternative für Deutschland) en Matteo Salvini (Lega Nord) bijeen in Koblenz en kondigt Wilders een ‘patriottische lente’ aan. Voor Nederland, Frankrijk en Duitsland is 2017 een cruciaal verkiezingsjaar. De nationalistische, populistische krachten zullen de lijn van brexit en Trump daarbij naadloos voortzetten, is aan het begin van dat jaar de stellige verwachting. De brexit zou nog maar het begin zijn van een gestage uittocht uit de EU.

Rond die spannende tijd ontstaat op de redactie van *Trouw* het idee voor een interviewreeks in de krant, die uiteindelijk ook dit boek zal voortbrengen. Als we nou eens met een reeks prominente niet-Europeanen gaan praten over Europa? Zou hun (hopelijk) frisse, afstandelijke blik niet een welkom licht werpen op onze beslommeringen? Doen we het echt zo slecht? Of slaat ons getob nergens op en kan de EU beter tegen een stootje dan we zelf denken?

In die donkere winter van 2016–2017 overheerst het gevoel dat wij Europeanen er een potje van hebben gemaakt en dat de EU langzaam maar zeker aan het verkrumelen is. Is dat pessimisme iets exclusief Europees? Hoe zouden Afrikanen, Aziaten of Amerikanen (noord en zuid) tegen dat Europese geptoeter aankijken? Beschouwen ze het wel als geptoeter, of zouden ze er een heel ander begrip op plakken? Veel van hun landen hebben een haat-liefdeverhouding met Europa en zijn zelf toch ook niet vrij van problemen. Zien zij de EU inderdaad piepend en knarsend tot stilstand komen of zelfs van ellende uit elkaar vallen? Of zien zij iets wat wij niet zien? Zulke vragen staan aan de basis van deze interviews.

Dat soort vragen werden destijds eigenlijk nauwelijks gesteld. Die ‘rest van de wereld’ leek niet te bestaan voor de Europeanen, of ze nou politici waren, brave belastingbetalende burgers of journalisten. We zaten met z’n allen in een tunnel.

In de periode dat wij op pad gingen voor deze interviews diende een deel van de antwoorden zich al aan, want in de ja-

ren 2017 en 2018 kantelt het beeld. Op de vleugels van tal van factoren (breed economisch herstel en de Franse nederlaag van de anti-EU-kandidate Marine Le Pen tegen Emmanuel Macron zijn er twee van) lijkt de EU haar evenwicht te hervinden. Helemaal vrij van existentiële dreigingen is de Unie nog steeds niet (zie de Italiaanse verkiezingen van maart 2018 en de vorming van een rechts-populistische regering daarna), maar die komen niet langer hoofdzakelijk van binnen, maar van buiten. Dat schept een band, of beter gezegd: de verloren gewaande band blijkt nog gewoon te bestaan.

Bijna onwennig benoemt Donald Tusk na de Europese top van maart 2018 de grootste 'uitdagingen' waarvoor zijn opeens zo eensgezinde EU staat: 'De presidenten Trump, Poetin en Erdoğan.' Ook de moeizame voortgang in het brexit-proces maakt de eenheid binnen de EU groter dan kort daarvoor kon worden gehoopt.

Met al deze actuele ontwikkelingen op de achtergrond gingen wij aan de slag met ons nog titelloze interviewproject 'niet-Europeaan over Europa'. We wisten toen nog niet of het zou slagen en hoe het zou eindigen. Uiteindelijk heeft deze prachtklus ons bijna een jaar beziggehouden – niet onafgebroken uiteraard, maar tussen onze dagelijkse werkzaamheden voor de krant door.

De eerste taak was het opstellen van een lijst interviewkandidaten. Over de eisen waaraan die moest voldoen, waren we het snel eens. Een geografisch evenwichtige spreiding over de wereld sprak vanzelf. We waren weliswaar op zoek naar die eerdergenoemde 'frisse, afstandelijke blik', maar onze beoogde gesprekspartners moesten wel iets van Europa weten, door er enige tijd gestudeerd, gewerkt of anderszins gewoond te hebben.

We wilden praten met denkers en schrijvers, maar ook met doeners, zoals (ex-)politici, diplomaten en zakenmensen. De verhouding man-vrouw moesten we in de gaten houden, evenals die tussen jong en oud.

Dat levert het hier gebundelde, brede palet aan persoonlijkheden op. Onder hen de Turkse schrijver en Nobelprijswinnaar Orhan Pamuk, de Colombiaanse succesauteur Juan Gabriel Vás-

quez en de Amerikaanse (in Nederland geboren) topdiplomaat Ivo Daalder. Veel andere namen zullen bij de lezer minder of zelfs helemaal niet bekend zijn.

Dat doet aan de kwaliteit van de interviews niets af. We kunnen wellicht spreken van een *'Zomergasten-effect'*, naar het voorbeeld van de nog immer populaire avondvullende tv-interviews van de VPRO. Ook daarin zijn de relatief onbekende gasten vaak de interessantste.

Voor alle interviews zijn wij persoonlijk op bezoek gegaan bij onze gesprekspartners, zodat we in korte tijd de wereldbol afreisden, met name in de zomer van 2017. Twee interviews deden we samen: dat met Nina Chroesjtsjov, de achterkleindochter van de vroegere Sovjetleider (chronologisch gezien het eerste interview dat we afnamen), en het afsluitende gesprek met Jean-Claude Juncker, voorzitter van de Europese Commissie. De rest van de lijst hebben we onderling verdeeld.

Deze individuele interviews verschenen onder onze eigen naam in *Trouw*, tussen oktober 2017 en april 2018. In dit boek zullen we alle interviews, die in een andere volgorde zijn gerangschikt, als onze gezamenlijke tekst presenteren. De oorspronkelijke krantenartikelen zijn herschreven en bewerkt, om een vloeiende overgang tussen de hoofdstukken mogelijk te maken en al te zeer aan de actualiteit gebonden passages te schrappen of van de benodigde context te voorzien.

Nog een woord van uitleg over die presentatie. Het belangrijkste uitgangspunt van deze reeks is dat wij Europeanen voor de verandering eens een stapje opzij doen en de geïnterviewden uitgebreid aan het woord laten. Ons motto bij de uitwerking was: mond dicht en oren open, doorgaans niet de sterkste eigenschappen van Europeanen (laat staan Nederlanders) als ze met hun zevenmijlslaarzen en afritsbroeken door de rest van de wereld banjerden.

We hebben elke geïnterviewde een paar standaardvragen voorgelegd, noem het 'schoolkrantvragen'. Die komen, in verschillende variaties, bij elk hoofdstuk in een kader terug. Het wa-

ren grofweg vier vragen die iedereen gedurende het gesprek voor de kiezen kreeg:

- *Wat is het eerste dat in u opkomt als u denkt aan Europa?*
- *Wat is het eerste dat in u opkomt als u denkt aan de Europese Unie?*
- *Zijn de Europese waarden over mensenrechten en democratie universeel?*
- *Europa leert meestal anderen de les; wat kan Europa leren van uw land?*

Elke kadertekst bevat antwoorden van de geïnterviewde op twee, drie of vier van deze vragen of varianten erop. Soms groeide een van die vragen uit tot belangrijk onderdeel van het interview, zodat dat thema naar de hoofdtekst is verplaatst.

In het laatste interview zwenken wij de microfoon van de veertien niet-Europeanen naar een oer-Europeaan: Jean-Claude Juncker. Gehoor gevend aan de goede journalistieke gewoonte van hoor en wederhoor leggen we Juncker alle kritiekpunten (en ook loftuitingen) van onze gesprekspartners voor.

Kritiek op het Europese project is de Luxemburgse commissievoorzitter uiteraard niet vreemd: jarenlang is hij er in het eigen Europese huis mee om de oren geslagen. Hoe reageert hij op de andersluidende op- en aanmerkingen van ‘de rest van de wereld’? Het werd een boeiend slotgesprek.

We eindigen dit boek met een beschouwing waarin we een poging wagen enkele rode draden te ontdekken in het geheel van caleidoscopische hoofdstukken. Verrijst er een eenduidig beeld uit de spiegel die ons is voorgehouden? Al onze gesprekspartners komen met originele, interessante gedachten over Europa. Ze doen uitspraken die u als Europese lezer kunnen verbazen of zelfs boos kunnen maken, maar die u op z'n minst aan het denken zullen zetten.

In die zin is onze missie geslaagd. *Kop op, Europa* is, al zeggen we het zelf, een staaltje *slow journalism* dat ongetwijfeld nog wel

een aantal jaren lees- en houdbaar zal zijn, in zowel goede als slechte tijden voor de EU.

Stevo Akkerman en Christoph Schmidt
Rotterdam/Brussel, juni 2018

1

Europa moet volwassen worden

Kishore Mahbubani, Singapore

Als Kishore Mahbubani een nieuw boek aankondigt, weten de politieke denktanks in Europa (en in de Verenigde Staten) dat ze hun borst nat mogen maken. Sinds het begin van deze eeuw is Mahbubani een van de invloedrijkste intellectuele plaaggeesten van het Westen. Jullie hebben je tijd gehad, is zijn boodschap, de beurt is nu aan Azië. Dat betekent niet dat deze Singaporese denker ons de ondergang wil aanzeggen. Wel een neergang.

Schreef Mahbubani eerder in *De eeuw van Azië* over een ‘onafwendbare mondiale machtsverschuiving’, nu richt hij zijn blik op de westerse wereldmachten van weleer. Op het moment dat we hem ontmoeten op de universiteit van Singapore, legt hij de laatste hand aan de tekst. Hij twijfelt nog over de titel. Misschien wordt het ‘Cheer up, my friends in the West’. Want, zegt hij, het is niet nodig al te depressief te zijn.

‘Ja, het Westen beleeft een periode van neergang. Maar die is relatief, niet absoluut.’ Als het boek niet lang daarna verschijnt, blijkt de titel toch minder opbeurend te zijn geworden: *Is het Westen de weg kwijt?* Het moge duidelijk zijn dat Mahbubani ertoe neigt die vraag met ‘ja’ te beantwoorden, al gelooft hij ook dat het Westen, en met name Europa, de weg ook wel weer terug moet

kunnen vinden. ‘Aanpassen is het sleutelwoord.’ Want dat – aanpassen, wendbaar zijn – is precies waar ook Azië zijn succes aan te danken heeft.

De wereld waarin Mahbubani in 1948 werd geboren was ‘duister en depressief’; Zuidoost-Azië was allesbehalve de regio van belofte en hoop die het later zou worden. Armoede en oorlogen, dat was wat in het verschiep lag. ‘Singapore werd geplaagd door rellen, geweld, criminaliteit, corruptie. Het was arm, en wij waren ook nog eens een zeer arme familie. We hadden niet genoeg om van te leven; toen ik zes jaar oud was en naar school ging, werd ik in een speciaal programma geplaatst omdat ik ondervoed was. Elke dag ging ik naar het kantoor van de schooldirecteur, die daar een emmer melk had staan, waar de ondervoede kinderen – we waren met een stuk of twaalf – uit te drinken kregen.’

Mahbubani’s ouders waren hindoes, gevlucht uit wat Pakistan zou worden bij de deling van India in 1947. In 1965 maakten ze weer een deling mee: Singapore werd ‘verbannen’ door Maleisië, nadat beide landen in 1963 een federatie waren aangegaan. Niemand gaf een cent voor het overleven van de stadstaat. Maar Singapore ontwikkelde zich tot een ongekend succesverhaal, en in veel opzichten weerspiegelt de persoonlijke geschiedenis van Mahbubani de geschiedenis van zijn woonplaats.

De ondervoede jongen van weleer is nu rector van het Lee Kuan Yew-college voor Bestuurskunde, na een indrukwekkende academische en diplomatieke loopbaan. Als ambassadeur voor Singapore bij de VN fungeerde hij in 2001 en 2002 als voorzitter van de VN-Veiligheidsraad. Zijn boeken verschijnen wereldwijd, zijn naam staat regelmatig op lijsten van invloedrijkste personen.

De opkomst van Singapore, zegt Mahbubani in zijn rectorkamer, is te danken aan het kopiëren van het succes van anderen. Goh Keng Swee, de architect van het economische wonder van Singapore, liet zich inspireren door Japan, dat aan het eind van de negentiende eeuw ging winkelen in het warenhuis dat de wereld heet en overal het beste vandaan pikte. Uit de VS de vrije-markteconomie, uit Frankrijk de Code Napoleon, uit Duitsland

de opbouw van een leger, enzovoorts. En Goh Keng Swee besloot: zo gaan wij het ook doen. Op die manier leerde Singapore bijvoorbeeld van Rotterdam hoe je een haven op poten zet. Maar inmiddels lijken de verhoudingen gekanteld; nu is het Azië dat opstoot, terwijl het Westen terrein verliest en – zie Trump, zie brexit – in een crisis verkeert.

Mahbubani: ‘Het Westen is gewend de dominante partij te zijn, maar dat is het niet meer. En dat moet het zich goed realiseren, anders wordt het niks met dat aanpassen. Het Westen zal moeten leren macht te delen, dat is het voornaamste. Tot voor kort, tot aan de financiële crisis, hadden de Benelux-landen meer stemrecht bij het IMF dan China. Dat is absurd. Jullie gecombineerde bevolking is ongeveer dertig miljoen, die van China is 1,3 miljard. Het Westen moet plaatsmaken en niet, zoals de vroegere feodale klasse, blijven vasthouden aan kunstmatige privileges. Wees niet bang: Azië is niet uit op wraak. Jullie mogen ons twee eeuwen lang gedomineerd hebben, wij zijn niet van plan jullie te gaan domineren.

De boodschap die ik voor Europa heb, is deze: Amerika is zeer genereus voor jullie geweest. Welvaart dankzij het Marshallplan, veiligheid dankzij de NAVO; de VS waren in zekere zin jullie oudere, behulpzame broer. Maar nu is voor Europa de tijd gekomen om volwassen te worden, en openlijk tegen Amerika te zeggen dat het de weg kwijt is. Daarom ben ik blij dat Angela Merkel heeft geconcludeerd dat Europa zijn eigen lot in handen moet nemen en dat ook hardop heeft gezegd. Europa kan Amerika niet langer automatisch volgen. Ik begrijp bijvoorbeeld echt niet waarom Europa heeft gedacht dat het in zijn belang zou zijn om Rusland van zich te vervreemden door de NAVO uit te breiden. Er lag misschien geen formele belofte dat dat niet zou gebeuren, maar dat was wel de onuitgesproken verwachting. Toch gebeurde het, en het ging maar door, tot Oekraïne aan toe. Daarmee werd Poetin in feite gedwongen de Krim te annexeren; hoe had hij ooit de mogelijkheid van een NAVO-basis in de Krim kunnen accepteren?

Als je werkelijk iets wilt bereiken met Rusland, zul je met Poetin moeten praten. Sancties en strafmaatregelen geven jezelf misschien een goed gevoel, maar je bereikt er niets mee. Poetin is niet irrationeel, anders had hij de Baltische staten wel geannexeerd. Zo stom is hij niet. Hij opereert rationeel en daar moet je op inspelen. Nobelprijswinnares Svetlana Aleksijevitsj zei terecht: 60 tot 70 procent van de Russen steunt Poetin, dat zegt iets, daar kun je niet onderuit. Deze mensen zijn – anders dan jullie – niet vergeten hoe ze de afgelopen decennia door het Westen zijn vernederd.

Er is één feitelijk gegeven dat iedere westerling tot zich zou moeten laten doordringen. Van het jaar 1 tot het jaar 1820 waren de twee dominante economieën altijd China en India. Wat we de afgelopen twee eeuwen hebben gezien, was een historische uitzondering, en aan alle uitzonderingen komt ook weer een einde. Maar sommige gewoontes zijn hardnekkig. Amerikanen en Europeanen gaan er vanzelfsprekend van uit dat het hun verantwoordelijkheid is oordelen uit te spreken over wat er in de rest van de wereld gebeurt. Vanuit het idee van morele superioriteit. Tweehonderd jaar heeft dat gekund, maar luister: dat tijdperk is voorbij. Het wordt tijd te gaan luisteren naar de rest van de wereld.

Europeanen zijn op dit gebied wel realistischer dan de Amerikanen, dat moet ik ze nageven. Het begint ze te dagen dat ze geopolitiek gezien uiteindelijk andere belangen hebben dan de Amerikanen. En dat het bondgenootschap met de vs niet hetzelfde kan blijven. Europa heeft te maken met honderden miljoenen moslims ten zuiden van de eigen grenzen. Als dat ook zou gelden voor de vs, dan zou Washington heel wat voorzichtiger zijn met interventies in de islamitische wereld. Als Amerika fouten maakt door moslimlanden te bombarderen, is het Europa dat de gevolgen ondervindt, niet Amerika zelf, want dat ligt een oceaan verderop. Europa heeft een eigen buitenlandse politiek nodig, het moet duidelijk maken dat het niet anti-islam is.

Voor Amerika staan de komende vijftig jaar in het teken van de confrontatie met China. Maar ook dat ligt voor Europa an-